

İRAN DİASPORASI'NDA KADIN ÜZERİNE BİR OKUMA*

A Reading on Women in Iranian Diaspora

Aysenur KIRILMAZ**
Mehmet Seyfettin EROL***

Öz

Bu çalışmanın amacı; İranlı kadınların göç etmiş oldukları ülkelerde, karar erki ve vatandaşlarla ya da en geniş tabirle misafir ülkeyle olan ilişkilerini, anavatanlarından çıkışlarıyla bağlantılı olarak kimlik algılarındaki değişimi ve toplumsal dışlanmaya karşı gündelik direniş yöntemlerini uluslararası ilişkiler disiplinleri bağlamında realist bir perspektifle incelemektir. Özellikle 1979 yılındaki İran İslam Devrimi sonrasında ciddi bir şekilde artış gösteren "İran/Fars Diaspora"sının kadın nüfusta bu şekilde seyir göstermesini ülke içi ve ülke dışı faktörler bağlamında incelemek, çalışmanın seyri açısından oldukça önemlidir. Bu kapsamda İranlı kadınların devrim öncesi ve devrim sonrası değişen siyasi, sosyal ve ekonomik koşulları dikkate alınarak ülkede yaşanan göç/kaçış hareketi temellendirilmeye çalışılmaktadır.

Anahtar kelimeler: İran, İslam Devrimi, Göç, Diaspora, Kadın.

Abstract

The aim of this study is to examine the relationship of Iranian women with the decision-making power, citizens and in the widest sense with the guest countries where they have emigrated, the change of identity perceptions in connection with their exodus from their homeland, and the everyday resistance to social exclusion from the realistic perspective of International Relations. It is very important to examine the existence of women within the "Iranian/Persian Diaspora", which shows a serious increase after the Islamic Revolution of 1979, within the context of internal and external factors. In this context, the political, social and economic conditions of Iranian women before and after the revolution will be taken into consideration and the immigration/escape movement from the country will be explained.

Keywords: Iran, Islamic Revolution, Migration, Diaspora, Woman.

* Makale Geliş Tarihi: 29.08.2018 – Yayına Kabul Tarihi: 10.12.2018

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Ortadoğu ve Afrika Çalışmaları Bilim Dalı,
e-posta: aysenurkrlmz@gmail.com

*** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü, Ankara Kriz ve Siyaset Araştırmaları Merkezi Başkanı, e-posta: mserol@gmail.com

Giriş

İran'ın siyasi tarihi, milattan önce M.Ö. 600'lü yıllarda kurulan Pers ve Med imparatorluklarına dayanmaktadır. Oldukça köklü bir geçmişi olan ülke, tarih boyunca siyasi ve askeri gücüyle anılmıştır. Bahse konu olan toplumun siyasi ve askeri gücü kadar kendinden söz ettiren bir diğer unsuru ise dindir. İslamiyet'in kabulünden önce Zerdüştlük inancına mensup olan devlet, ilerleyen süreçte ortaya çıkışı hakkında birçok farklı görüş olan Şiilik mezhebiyle 12 İmam itikadını benimseyen ve yaşatan merkez ülke olmuştur.

İran, barındırdığı petrol yataklarının keşfiyle 1900'lü yıllara kadar emperyalist güçlerin sömürü odağı olan bir çizgide seyir göstermiştir. İlerleyen süreçte Şah Rıza Pehlevi'nin tahta çıkmasıyla ülkenin küresel anlamdaki konumu değişmiş ve sonrasında oğul Pehlevi'nin reform hareketlerine girişerek dönemin modernleşmeye çalışan Türkiye ve Mısır gibi toplumlarıyla ortak hareket etmesi batı yanlısı bir politika izlemesi sonucunu doğurmuştur. Uluslararası alanda kendini bir blok içinde tanımlamaya ve küresel sisteme entegre olmaya çalışan İran'ın modernleşme ve batılılaşma süreci, kendi halkı için de ayrıştırıcı bir hava oluşturmuştur. Bu dönemde Türkiye ve Mısır gibi benzer ülke profillerinde de modernist hareketlerin varlık göstermesi, söz konusu ülkelerin vatandaşlarının sosyal ve siyasi alanda örgütlenmesini, aydınlanmasını ve hak ve özgürlük taleplerini seslendirmesini tetiklemiştir. Dolayısıyla Avrupa'da 1700'lü yıllarda tezahür eden işçi ve kadın hareketleri, Doğu ülkelerine ancak bu dönemde taşınabilmiştir. Bu bağlamda İran'da "İslami feminizm" ya da "sosyalist Feminizm" gibi kavramların sıkça kullanılmaya başlanmasında, Şah Rıza Pehlevi'nin Kılık Kıyafet Kanunu (1928) ve Çador/Çarşaf Yasağı (1936) politikalarının azımsanmayacak seviyede etkisi olmuştur.

Dünyadaki birçok ülkede olduğu gibi İran'da da siyasi alandaki güç erkleri, bu yeteneklerini daha çok kendilerinin "güçsüz" olarak tanımladıkları kesimler üzerinde kullanma eğilimi göstermektedirler. Dolayısıyla rejimin bu 'güçsüz' kesime özellikle de kadınlara uyguladığı politikaları; güç merkezli bir yaklaşımı barındıran realist teorinin aktörlerin ülke içinde ve dışında

güçlerini azami bir seviyeye çıkarma isteğiyle açıklamak doğru olacaktır. İslami rejim örneğinde de olduğu gibi güç unsurunu etkin bir şekilde kullanan aktörler, bunu avantaja çevirerek¹ iktidarlarını pekiştirmeye çalışırlar. Pehlevi'nin ülke içindeki iktidarını pekiştirme girişiminden en fazla etkilenen kesimse, anlaşılacağı üzere kadınlar olmuştur. Bahse konu olan dönemde, yukarıda da belirtildiği üzere İran, modernleşme adı altında kadınların özgürlüklerine yönelik baskının artışına şahitlik etmiştir. Şah sonrası dönemde iktidarı devralan oğul Muhammed Rıza Pehlevi ise kadınlara yönelik baskı hususunda babası kadar radikal bir tutum takınmamıştır.

Nitekim Oğul Pehlevi döneminde, Baba Şah tarafından kapatılan kadın ve insan hakları savunucusu dernek, gazete ve dergilerin bir kısmı tekrardan faaliyete geçmiş; hatta bazıları devletin resmi yayını haline bile gelmiştir. Ancak Muhammed Rıza Şah'ın yeni bir boyut kazandırdığı batıcı politika, halkın tamamına hitap edememiştir. Ülkenin gelir dağılımındaki adaletsizlikler ve ekonomik buhranlar, Şah'ın dindarlar ile laikleri ayırıştırarak politik yaklaşımına eklenince İslam Devrimi kaçınılmaz olmuştur.

1979 Devrimi'nde oldukça aktif rol oynayan İranlı kadınlar, Şah'ın ellerinden aldığı hicap ve örtünme gibi İslami ritüelleri tekrar kazanmak ve sosyal-siyasal haklarını iyileştirmek için Devrim Rehberi Ayetullah Humeyni'yi destekleyerek sokaklara çıkmışlardır. Ancak hak ve özgürlükler anlamındaki olumlu beklentiler, çok kısa bir süre içerisinde yerini baskı politikalarıyla sistem üzerinde tahakküm oluşturan dini ve eril otoriteye bırakmıştır. Bu durumun sonucunda Devrim'i onaylamayan pek çok insan, yasal ya da yasal olmayan yollarla ülkeden çıkış yapmış ve günümüzdeki dağınık diaspora topluluğunun temellerini oluşturmuştur.

Yukarıda bahsi geçen konular ışığında hareket edilerek makalenin birinci bölümünde diaspora ve göç kavramları tanımlanmakta ve makalenin kuramsal çerçevesi oluşturulmaktadır.

1 Hans J. Morgenthau, *Uluslararası Politika*, çev. Baskın Oran-Ünsal Oskay, Cilt: 1, Türkiye Siyasi İlimler Derneği Yayınları, Ankara 1970, s. 181-183.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise diaspora kavramından yola çıkılarak “İran Diasporası” örneği incelenmekte ve diasporanın ülkenin tarihsel arka planındaki yerine vurgu yapılmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde de makalenin asıl odak noktası olan diasporanın “kadın” boyutu ele alınmakta ve kadınların neden göç ettiklerine dair sorulara cevap verilmeye çalışılmaktadır.

Uluslararası alanda en çok hak kaybı yaşayan ülke kadınları arasında ilk sıralarda yer alan İran kadınlarının neden göç etme eğiliminde olduğu sorusunun irdelendiği dördüncü bölümde ise mesele kadın hakları bağlamında temellendirmektedir.

Çalışmanın beşinci bölümünde de ilk dört bölümden yola çıkılarak diasporadaki İranlı kadınların göç etme nedenleri, İran’dan ayrıldıkları süreçteki beklentileri, gidilen ülkelerde yaşadıkları ve rejimle olan ilişkileri incelenmektedir. Makalenin sonuç kısmında ise genel değerlendirmelere yer verilmektedir.

Uluslararası İlişkilerde “Diaspora” ve “Göç” Kavramları

Dünya tarihi boyunca günümüze kadar kurulmuş, yıkılmış ve mevcut tüm devletlerin iç meseleleri birbirinden farklı tezahür etmektedir. Her ülkenin dili, dini, kültürü ve içinde barındırdığı vatandaşları o ülkenin “kimliğini” oluştururken; kimi zaman da bu kavramlar birtakım sorunların çerçevesi olma özelliği göstermektedir. Bu bağlamda göç ve diaspora kavramları, uluslararası hukukun önemli çalışma alanları içerisinde yer almaktadır.

Diaspora kavramı, küresel çapta gelişen büyük nüfus hareketleri ya da göçlerin yaşanması sonucu bir disiplin halini alarak literatüre dahil olmuştur. “Diaspora”, eski Yunanca’da “dağımık ekmek” anlamına gelme olup; ilk kez, M.Ö. 800-600 yıllarında Anadolu ve Akdeniz’in Yunanlılar tarafından kolonize edilmesini tanımlamak için kullanılmıştır. Bu dönemde Yunanlıların dağılması baskı nedeniyle değil; tamamen ekonomik nedenlerden dolayı

gerçekleşmiştir.² Buradan hareketle söz konusu kavram en genel tanımıyla, herhangi bir ulus veya inanç mensuplarının ana yurtları dışında azınlık olarak yaşadıkları yer şeklinde ifade edilmektedir.³

Göç, bir kişinin veya bir grup insanın uluslararası bir sınırı geçerek ya da bir devlet içinde bir yerden başka bir yere gitmesi olarak tanımlanmakta; süresi, yapısı ve nedenine bakılmaksızın insanların yer değiştirmesi sonucunu doğuran nüfus hareketleri bu kapsama dâhil edilmektedir.⁴

Göç; siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamla yakından ilgilidir. Özellikle uluslararası göç, birden fazla devleti aynı anda etkilemektedir. Göçmenlerin durumu yerleştikleri ülkeler kadar arkalarında bıraktıkları ülkeleri de ilgilendirmekte ve bu ülkeler arasındaki etkileşimi şekillendirip kalıcı izler bırakmaktadır.⁵ Uluslararası göç hareketlerinin daha çok Batı'ya doğru gerçekleşmesi hasebiyle diaspora kavramı da en çok Batı literatüründe kendisine yer edinmiştir. Dolayısıyla sosyoloji, tarih, uluslararası ilişkiler gibi Sosyal Bilimler disiplinlerinde kendinden çokça söz ettiren bu kavrama, Batı Dünyası'nın aksanı hâkim olmuş ve temelini "homeland/anavatan/doğu" ile "hostland/misafir ülke/batı" ifadeleri oluşturmuştur.⁶

Diaspora Kavramı Bağlamında İran'ın Tarihsel Arka Planı

İran'da monarşi rejiminin 11 Şubat 1979 tarihinde yıkılmasıyla, ülkedeki birçok yapılageliş gibi devlet yönetim tarzı da değişime uğramıştır. Sözde demokratik özde ise teokratik bir yapı halini alan

2 Maria Koinova, "Autonomy and Positionality in Diaspora Politics", *International Political Sociology*, 1(6), 2012, s. 9.

3 Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af9b20c6591e8.27409296, (Erişim Tarihi: 15.05.2018).

4 Alejandro Portes, "International Migration and National Development", *Sociology of Development*, Summer 2016, s. 73.

5 Muhammed Rıza Berumendzade-Rıza Nobaht, "ارزیابی تأثیر کنش های دیاسپوریک یک بر سیاست", *خارجی جومهوری اسلامی ایران (Erziyab-i Tasir-i Keneşhaya Diasporik Yek Ber Hariciyi Cumhuriyi İslami İran)*, *Iranian Political Science Association*, 4(12), 2017, s. 46, http://ipsajournal.ir/?_action=articleInfo&article=330&vol=61, (Erişim Tarihi: 16.05.2018).

6 Berumendzade-Nobaht, *a.g.m.*, s. 51.

yeni İran; vatandaşların beklediği özgürlük, adalet, insan hakları eşitlik gibi kavramları beraberinde getirememiştir. Oysa İran, 1941 yılında Muhammed Rıza Pehlevi'nin tahta çıkışıyla "sivil toplum"un olduğu ve "göreceli politik özgürlüğün" sürekli altının çizildiği 10 yıllık bir süreç yaşamıştır. Bu dönemde çok sayıda siyasi parti ve kadın hakları/feminizm savunucusu aktivist grup ortaya çıkmıştır.⁷ Söz konusu tarihten itibaren örgütlenme şansı elde eden İranlıların Şah rejiminin ilerleyen yıllarda laiklik, modernleşme ve Batılılaşma kavramları kapsamında yapacağı baskıları ve 1979 yılından itibaren oluşacak dini otoriteyi öngörürcesine hareket ettikleri ve İran diasporasının temellerini oluşturdukları görülmüştür.⁸

İran diasporasını oluşturan temel sebepler şu şekilde sıralanabilir:

- **Yurtdışında Eğitim:**⁹ 1960 yılında Şah rejiminin sanayileşme politikaları kapsamında ülkede çok sayıda tesis kurulmuş ve kalifiye-alanında uzman kişilere olan ihtiyaç artmıştır. Ancak İran'daki genç nüfus gerek nicel gerekse de nitel yetersizlikten dolayı İran üniversitelerini tercih etmemiş edememiştir. Bu durum, öğrencileri ABD ve Batı Avrupa ülkelerindeki ileri düzey eğitim ve sanayi tesislerine yöneltmiş ve bahsi geçen dönemde diaspora; öğrenciler üzerinden derinleşmiştir. Ülke hükümetinin 2014 tarihli resmi raporlarına ve UNESCO İstatistik Enstitüsü verilerine göre öğrenci trafiği bağlamında dünyada ilk 10 ülkenin içinde yer alan İran'da, hala öğrenci diasporası oldukça etkilidir. Nitekim yurtdışında öğrenim gören İranlı öğrenci sayısı 600 bin civarındadır.¹⁰

7 Halleh Ghorashi, *Ways to Survive, Battles to Win: Iranian Women Exiles in the Netherlands and the United States*, Nova Science Publisher, New York 2003, s. 36.

8 Jessica Bogus, *Globalization and Closed Countries: The Iranian Diaspora and the Islamic Republic of Iran*, Lund University Faculty of Social Sciences, Lund 2011, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi), s. 32.

9 "Over 350,000 Iranians Studying Abroad: Education Minister", *Payvand*, 17 Temmuz 2017, <http://www.payvand.com/news/14/sep/1002.html>, (Erişim Tarihi: 14.05.2018).

10 "International Student Mobility in Tertiary Education/İRAN", *UNESCO Institute of Statistics*, <http://uis.unesco.org/indicator/edu-mobility-indic-menf> (Erişim Tarihi: 21.05.2018).

- **1979 İran İslam Devrimi:** Devrim öncesi dönemde ülkedeki hak mücadeleleri sadece “üst sınıf” ile sınırlı kalmışken 1979 sonrasında bu sınırlılık aşılmış ve toplumun her kesiminden kadın ve erkek yeni rejim için sokaklara çıkmıştır. Bunun yanı sıra yeni oluşacak rejimin baskı unsurlarını öngörebilen İranlılar, devrim sürecine katılmayarak yurtdışına kalıcı ya da olaylar yatışınca dek olmak üzere çıkış yapmışlardır. Devrimin başarılı olmasıyla kurulan yeni hükümet, başa geçtiği ilk günden itibaren şeri hukuk kuralları bağlamında keyfi tutuklamalarda bulunmuş, şiddet uygulamış ve insan haklarına aykırı politikalar izlemiştir. Buna bağlı olarak da İranlılar, gayrimeşru ya da meşru yollarla ülke dışına çıkmaya-kaçmaya çalışmışlardır. Bugün halen devam eden bu çıkış-kaçış, dünyanın dört bir yanında var olan İran diasporasının en önemli kilometre taşı olarak kabul görmektedir.

Kadın ve Göç

Göç kavramına “sorun” perspektifinden bakıldığında, herhangi bir ülkeden göç eden erkek ve kadınların “neden göç ettikleri” sorusu, o ülkenin iç politikadaki yumuşak karnını gözler önüne sermektedir. Bu soru, genellikle erkek ve kadın vatandaşlarda farklılık arz etmektedir. “Ortadoğu Kadını” ile ilgili cinsiyet sosyolojisi ve feminist araştırmalar kapsamındaki en önemli sorulardan biri, İslam ile İslam Ülkeleri’ndeki kadınların durumu arasındaki ilişkidir. Bu sorular bölgenin kendinden çokça söz ettiren ülkelerinden olan İran’da da İslam Devrimi sonrasında sıkça tartışılan bir konu haline gelmiştir. Söz konusu tartışmayla alakalı temel ayırım, “bölge kadınlarının haklarını elde edememesinin altında yatan sorunun İslam mı; yoksa İslam kisvesi öne çıkarılarak üstü örtülen ataerkil düzen mi?” sorusu çerçevesinde yapılmalıdır.

Dünya nüfusu içerisindeki kadınların göç etme nedenleri incelendiğinde ekonomik özgürlüğe ve yeterliliğe sahip olma isteği genellikle ilk sırada yer almaktadır.¹¹ Buna ek olarak fiziksel şiddet

11 Sema Buz, “Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma”, *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), Ekim 2007, s. 37.

ve evlilikte yaşanan anlaşmazlıklar, ekonomik ve sosyal yaşantıda ikinci sınıf insan muamelesi görme, göç etme isteğini arttıran faktörler arasında yer almaktadır. Nitekim göçün dünyanın farklı bölgelerine göre değişen faktörlerine baktığımızda, çoğu kadının toplumsal cinsiyetten kaynaklanan ayrımcılık, eğitim hayatında karşılaşılan engeller, çalışan kadınların pozitif ayrımcılığa sahip olamayışı, kadınlara çocuk bakımı konusunda yardımcı olacak bir sistemin henüz kurumsallaşmaması gibi daha özele indirgenebilecek birçok sorunla karşılaşılabilmektedir.¹²

Küresel bazda düşünöldüğünde göçmen ya da sığınmacıların çoğu, az gelişmiş ölkelerden çıkış yapmaktadır. Yukarıda bahsi geçen yetersiz ekonomik ve sosyal durumlara “savaş ve baskı” olaylarının eklenmesi, sığınma ya da diaspora gibi kavramların kullanımını hızlandırmaktadır. Bu durumdan hareketle herhangi bir kaos ortamında kadın ve erkeğin tepkisinin farklılık gösterdiğini açıklamakta fayda vardır. Kadının doğası gereği böyle bir ortamda var olabilmesi erkeğe göre daha zordur.¹³ Bu durum dünyadaki sığınmacı kadın sayısının daha fazla olmasının biyolojik nedeni olarak gösterilebilir.

Dünya üzerindeki kadınların göç hareketinin birçok sonucu olmakla birlikte, literatürde kadınların karşılaştıkları genel problemler ön plana çıkmaktadır. Temel farklılıktan kaynaklanan kadın göçmenlerin yaşadıkları travmatik göç hareketinin en önemli sorunlardan biri de çift dilliliktir. Nitekim göç edilen ölkeye iletişimlerini sağlayan anadilden farklı olan bu yeni dil, gerek kadınların ölkedeki bekaları gerekse de anavatanla olan bağları açısından erkek göçmenlere nazaran daha büyük bir önem taşımaktadır. Kadına doğası gereği ya da toplumsal cinsiyet normları üzerinden atfedilmiş olan doğurganlık ve erkeğe nazaran daha baskın çocuk eğitimcisi olma görevleri göçmenlerin ait olduğu nesiller, dil edinimi ve kullanımında göçmen kadın bağlamında da büyük önem taşımaktadır. Kadın ve erkek cinsiyetleri arasında bir

12 Fataneh Farahani, “Sexing Diaspora: Negotiating Sexuality in Shifting Cultural Landscape” *Tidskrift för Genusvetenskap*, 4, Stokholm 2013, s. 5.

13 Sandhya R. Mahapatro, “Gender and Intra-household Migration Decision in India: An Empirical Analysis”, *Review of Social Studies*, 2(2), Autumn 2015, s. 9.

ayrıma gidilmesi gerekirse, kadınların toplumun değer sisteminin vericileri ve koruyucuları olma durumu, “ilk nesil göçmen kadının ana dili/ karakteri/özünü kaybetmeme ve diaspora oluşturma” gibi görevleri göz önünde bulundurulduğunda zorunluluk arz etmektedir. Aksi takdirde, ikinci neslin dışı karakterleri ev sahibi ülkenin dil ve kültürünü bir bütünleşme olarak görüp öncelikli olarak öğrenmeye istekli olurlar ya da bu durum bir gereklilik halini almaya başlar.¹⁴

İranlı Kadınlar Neden Göç Ediyor?

İranlı kadınların siyasal ve sosyal haklardaki payı, 1979'daki devrimden itibaren hızla kötüleşmiştir. Bu durum, İslami rejimin “geriletici” politikalarının doğal bir sonucudur. Zorunlu örtünme, cinsiyet ayrımcılığı ve zina gibi sebepler bahane edilerek uygulanan “taşlanarak öldürülme” ya da “recm” gibi cezalar, şeri kurallar üzerinden meşrulaştırılmıştır. Üstelik bu kavramlar, 40 yıla yakın bir zaman geçmesine rağmen günümüzde de kadınların varlıklarına müdahale edebilme aracı olarak kullanılmaktadır. Nitekim 21. yüzyılda İranlı kadınların geleneksel evlilik kanunlarının dayatılmasından ve eğitim ve çalışma imkânlarının sınırlandırılmasından mağduriyet yaşadıkları bilinmektedir.¹⁵

İran'daki göç hareketlerinin tarihi önemli ölçüde 1979 yılındaki İran İslam Devrimi ve 1980 ile 1988 yılları arasında gerçekleşen İran-İrak Savaşı'yla bağdaştırılmaktadır. Nitekim hem Pehlevi Hanedanlığı döneminde hem de İslam Devrimi sonrasında gerçekleşen göç hareketlerinin çeşitli gerekçeleri bulunmaktadır. İran dışına çıkan ilk kuşak olarak bilinen Şah dönemi dış göç hareketleri, monarşi karşıtı radikal muhalefet tabanına sahiptir. Bu bağlamda son zamanlarda (özellikle Ruhani Döneminde ilk kuşakla bağların derinleştirilmesine yönelik girişimler, ülke politikalarının öncelikleri arasında yer almaya başlamıştır.) değişim gösteren göç ve diaspora olgusu pozitif anlamlar taşımaya başlamıştır. İran hükümeti bilinçli olarak göçe teşvik ettirmekte ve gidilen ülkedeki

14 Mahapatro, *a.g.m.*, s. 73.

15 Farahani, *a.g.m.*, s. 9.

tüm vatandaşlarıyla -herhangi bir şeri suçlu bulunmayan-iletişim halinde olarak dinamik bir etkileşim ağı kurmayı hedeflemektedir.¹⁶

İran'ın bu şekilde hareket ederek ulaşmaya çalıştığı başlıca hedefler şunlardır:

- Ülke vatandaşlarının İran dışında buldukları süreçte devletle olan bağlarıyla Fars ya da şii kimliğinden kopmalarına engel olmak,¹⁷
- Uzun yıllar önce göç etmiş olan İranlı ailelerden oluşan bu kesime yeni İran kültürünü aşılayabilmek,¹⁸
- İran'ın dış politika araçları kapsamında sıkça kullandığı yumuşak güç enstrümanları bağlamında gidilen ülkelerde, rejimin düşüncelerini tanıtabilmek ve ilgili ülkeyle olan ikili ilişkileri bu kavram üzerinden sağlamlaştırmak.¹⁹

Yukarıda belirtilen hedeflere ulaşabilmek için Tahran yönetimi, gerek diasporadaki İranlı kadınlara yönelik ve gerekse de ev sahibi ülkelerin halkları nezdindeki İran imajını düzeltmek için etkin bir biçimde kamu diplomasisi yürütmektedir.²⁰

Diaspora ve Göçteki İranlı Kadınların Bütünleşmesi

İranlı kadınların yaşamları, kimilerine göre trajik, kimilerine göre ise merak uyandıran bir konudur. Bu nedenle son yıllarda konuya dair önemli çalışmalar yapılmaktadır. Bu kesimin uzantısı olma özelliği gösteren; fakat ülkelerindeki kadınlardan daha farklı durumda olan bir diğer kesim ise diasporadaki İranlı kadınlardır.

Özelikle İşlami yönetime ve şeri kanunlara uyum sağlayamayan İranlı kadınlar, kendi ülkelerinden ayrıldıkları andan itibaren

16 Berumendzade-Nobaht, *a.g.m.*, s. 46.

17 Bogus, *a.g.t.*, s. 26.

18 Aynı yer.

19 Aynı yer.

20 Kamu diplomasisi hakkında detaylı bilgi için bkz. Muharrem Ekşi, "İran'ın Transnasyonel ve Teopolitik – şiilik – Temelli Kamu Diplomasisi", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), İran Özel Sayısı, 2017, s. 50-51.

zorluk derecesi göreceli olan yeni bir dünyaya adım atmaktadırlar. İran dışında yaşayan birçok Fars kökenli kadının bu konudaki görüşleri benzeşmektedir.²¹ Nitekim kadınlar, kendi ülkelerinde gerçekleştiremedikleri hedef ve kariyer planlarını uygulamak için sığınmacı, mülteci vb. pozisyonlarda anavatanlarından ayrılarak çeşitli ülkelere göç etmektedirler (EK-1).

İranlı kadınların sığındıkları devletlerdeki yaşam koşullarına bakıldığında, genel olarak kendi ülkelerindeki statülerinden pek bir farkları bulunmamakta olup; sadece mücadele konuları değişiklik göstermektedir. Zor şartlarda ve ani bir şekilde ülkeden çıkış yapan sığınmacılar için bu durum normal olsa da meşru yollarla ya da Tahran yönetiminin isteğiyle anavatanından ayrılan kesimin böyle bir pozisyon düşüşü yaşaması, söz konusu kişiler için olumsuz bir durum teşkil etmektedir.²²

Yaşanan bu statü mücadelesi, gidilen ülkedeki toplumdan dışlanmanın ilk safhasını oluşturmaktadır. Ayrıca ilerleyen süreçte birçok olumsuz durumla karşılaşılacağına da göstergesi niteliğindedir. Ev sahibi ülkedeki İranlı kadınların ilk aşamada karşılaştığı bir diğer mücadele sahası ise dil sorunudur. Zira kadınlar, ilgili ülkenin diline tam olarak aşına olmamaları hasebiyle toplumdaki ilk dışlanma darbesini de bu konuda almaktadırlar. Söz konusu kesimin eğitim ve iş kariyerlerinin ülkeyle denklik sağlayamaması ise kadınların göç edilen ülkede daha düşük kademelerde çalışmak zorunda kalmalarına neden olmaktadır. Bu bağlamda kendi ülkesinde önemli bir pozisyonda görev yapan İranlı bir kadının yaşadığı mesleki düşüş, toplumsal hayata adapte olmasında büyük zorluk çekmesini de beraberinde getirmektedir.²³

Bahsedilen bu olumsuz şartlarda hayatlarını idame ettirmeye çalışan İranlı kadınların buldukları ülkelerde bir arada hareket etmeye çalıştıkları bilinmektedir.

21 Anila Noor, "Iranian Women in the Diaspora: 'Being Here and Being There'", *International of Istitute and Social Studies*, The Hague, The Netherlands 2014, s. 16.

22 Cameron McAuliffe, "Unsettling the Iranian Diaspora: Nation, Religion and the Conditions of Exile", der., Heinrich Böll Foundation, *Identity and Exile: The Iranian Diaspora between Solidarity and Diffrence*, 40, Berlin, s. 34-38.

23 Örneğin öğretmen olan İranlı bir kadın denklik problemi gibi çeşitli nedenlerden dolayı gidilen ülkede kendi mesleğini icra edememektedir.

İranlı kadınların yaşamaya başladıkları ülkelerde günlük hayatta karşılaştıkları zorlukları çözme yöntemi de kendi ülkelerindeki çözüm yöntemlerinden farklılık göstermektedir. Nitekim İslam Devrimi sürecinde mobilize edilmiş olan kadınların pozisyonu “aktif direniş ve savaşı” kavramlarıyla açıklanırken; İran dışındaki kadınların, karşılaştıkları zorlukları bir pasif direniş türü olan ve James Scott tarafından “Gündelik Direniş”²⁴ terimiyle kavramsallaştırılan direniş metoduyla ifade etmeye çalıştıkları görülmektedir. Kadınların erkeklerden daha çok başvurduğu bu yöntemin en basit ve genel örneği çalışılan iş yerinde iş yavaşlatma eyleminde bulunulmasıdır. Yine aynı şekilde illegal çalışmak ve oturma izni almayarak ülkede kaçak olarak yaşamak da bu yöntemin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.²⁵

Gündelik direniş yöntemlerini kullanan diasporadaki kadınlar, resmi olarak ilgili ülkede sığınma yollarına başvurmaması ve dolayısıyla da “firari” olarak anılmalarının etkisiyle, kendileriyle aynı konumda olan diğer firari kişi veya gruplarla bağlantı kurmaya başlamaktadır. Bu basit yapı, kendini ilerleterek “diasporadaki mobilize olmuş topluluk üyeleri” halini almaktadır.²⁶

1980’li yılların ortalarından itibaren Ulus Ötesi Feminist Ağlar (TFN), “Diasporadaki Kadınların Durumları” gibi yeni çalışma alanlarını benimsemişlerdir. Yine aynı dönemde oluşum gösteren İran’daki kadın hakları örgütlerinin hemen hemen hepsinin kadınlar tarafından oluşturulması da ulus ötesi yapıların dikkatini bu ülke kuruluşlarına doğru kaydırmasına yol açmıştır.²⁷

Bu gibi benzer etkileşimler, 1990’lı yıllara gelindiğinde TFN’nin Ulus Ötesi Savunma Ağı’nın insan haklarını savunan önemli bir parçası haline gelmesini sağlamıştır. Bu durumla ilgili

24 Scott, devlet ya da herhangi bir siyasi-sosyal erkin baskısına direnmek için yasadışı yollarla ülke dışına çıkmak, kaçak yaşamayı seçmek, kaçak çalışmak veya daha basite indirgenerek okula veya işe kasıtlı olarak geç kalmak gibi birçok somut direniş türünü ifade etmek amacıyla bu kavramı kullanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. James C. Scott, *Domination and the Arts of Resistance*, Yale University Press, London 1990.

25 Berumendzade-Nobaht, *a.g.m.*, s. 51.

26 Aynı yer.

27 Noor, *a.g.m.*, s. 19-23.

olarak çalışmalar yürüten Halleh Ghorasi ve Kees Boersma'nın diasporadaki İranlı kadınlar hakkındaki çalışmalarında²⁸, TFN'nin ulus ötesi etkileşimi kolaylaştırdığını ve bu kesimin daha hızlı bir şekilde bağlantı kurmasını sağladığı vurgulanmaktadır.²⁹

İran kadınlarının “kız kardeş” kavramı ve bu bağlamda çokça üzerinde durdukları kadın dayanışmasının diasporadaki İranlı kadınlar üzerinde de büyük etkisi bulunmaktadır. İran'da yaşayan kadınların birçoğu Şii inancının etkili olduğu bir kız kardeşlik bağına sahiptirler. Özellikle Hz. Fatıma ve Hz. Zeynep'in rol model olarak benimsenmesi ve dini, mezhebi duygular üzerinden oluşan beraberlik bilinci, kadınların bir arada olmalarının en önemli praksisidir.³⁰

Uluslararası arenada diaspora kadınlarının buldukları ülkeye tutunma şekilleri hemen hemen benzerlik göstermektedir. Diasporadaki İranlı kadınlar, bu kapsamda günlük hayatta yaşadıkları sorunları geri plana atmaktadırlar. Nitekim kadınların buldukları ülkelerde bir araya geldikleri toplantıların genel akışı, politik tartışma ve okumalar üzerinden şekillenmektedir. Ayrıca teorik çalışmalar da yapılmaktadır.³¹ Henüz kurumsallaşmamış olan bu toplantılar vasıtasıyla kadınlar, hemcinslerini komün haline getirmek ve kimlik kaybı yaşamamak adına bazı çalışmalar yapmaktadırlar. Yapılan siyasi kampanyalar kapsamında yazılı broşürler, siyasi anketler gibi faaliyetler, İranlı kadınların bilinç seviyesini kendi düşünceleri doğrultusunda yükseltmektedir. Kimi zaman da çok nadiren de olsa, kendilerini radikal kesim olarak tanımlayan kadınlar, silahlı mücadele yöntemlerine de yönelebilmektedir.

28 Halleh Ghorasi-Kees Boersma, “The ‘Iranian Diaspora’ and the New Media: from Political Action to Humanitarian Help”, *Development and Change*, 40(4), July 2009, s. 671.

29 Noor, *a.g.m.*, s. 23-27.

30 Mohamed Tavakoli-Targhi, *Refashioning Iran. Orientalism, Occidentalism and Historiography*, Palgrave, New York 2001, s. 43-49.

31 Chandra Talpade Mohanty, “‘Under Western Eyes’ Revisited: Feminist Solidarity Through Anti-capitalist Struggles”, *Journal of Women in Culture and Society*, 28(2), 2003, s. 499-535.

Tahran'daki yönetim ve hukuk sistemiyle uyuşmayan kadınlar, kendi Fars kimliklerini³² koruma çabasında olmuşlardır. Bu noktada İranlı kadınların kimlik algılayışından bahsetmek gerekmektedir. Kimlik, bir kişinin veya toplumun tanınmasını sağlayan özellikleri ifade etmektedir. Milli kimlik denildiğinde de bir milleti tanımlayan başlıca özellikler akla gelmektedir. Kimlik kavramını uluslararası ilişkilerin temel inceleme öğelerinden biri haline getiren isim ise konstrüktivist³³ yaklaşımla Alexander Wendt olmuştur. Wendt, siyasi eylemlere yön verdiğine inandığı “kimliği” politik incelemelerinde ön plana çıkarmış, uluslararası ilişkileri aktörler ile sistem arasında karşılıklı sosyal etkileşimin bir ürünü olarak tanımlamıştır.³⁴ Wendt'e göre kimlik, aktörlerin kim olduğuyla ilişkili olup ne yaptıklarını yönlendirmektedir.³⁵

İranlı kadınların kimlik algılayışını oluşturan değerler açısından ise Fars kimliğini oluşturan değerler oldukça önemlidir. Günümüzde Fars kimliğini oluşturan iki temel değer varlığından söz edilebilir. Bunların ilki kültürün temelini oluşturan din, diğeryse dildir. Bu bağlamda İran'ın çok köklü bir medeniyet ve kültür tarihine sahip oluşu ve son yarım yüzyılda sinema ve müzik alanlarında kendini geliştirmesi, diaspora kadınlarının ortak buluşma noktalarından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla İranlı kadınların ortak dil üzerinden kimliklerini korumaya çalıştıkları ifade edilebilir. İran dışında yaşayan birçok İranlı akademisyen, edebiyat ve kültür faktörlerini kullanarak hem kendi ülke vatandaşlarıyla bağlarını derinleştirmekte hem de oluşturdukları eser ya da çalışmalarıyla ülke literatürüne girmeyi başarmaktadır.

32 Kadir Ertaç Çelik, “İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış”, *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, 1(1), Yaz 2016, s. 260.

33 Konstrüktivizme göre devletler, uluslararası politika kuramının temel analiz birimidir. Devlet kimlikleri ve çıkarları, insan doğası veya iç siyaset tarafından dışsal olarak sisteme verilmekten ziyade önemli ölçüde toplumsal yapılar tarafından inşa edilir. Detaylı bilgi için bkz. Alexander Wendt, “Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet”, çev. Emre Erşen, der., Esra Diri, *Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2013 s. 679-709.

34 Helin Sarı Ertem, “Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: “Kimliğin Güvenliği” ve “Güvenliğin Kimliği””, *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), s. 184.

35 Alexander Wendt, “Constructing International Politics”, der., Stephen Chan-Cerwyn Moore, *Theories of International Relations*, Sage Publications, 4, London 2005, s. 201.

Yukarıda ifade edilen bilgilerden hareketle, İranlı kadınların genel olarak anavatandan ayrılmalarının 3 duruma bağlı olarak geliştiği ifade edilebilir.³⁶

- Eğitim
- İşlenen bir suç sonucu ülke vatandaşlığından çıkarılma
- Yasal olmayan yollarla gönüllü olarak sürgüne gitme

Anavatandan ayrılan bu kişiler teknolojinin gelişimi, iletişim kaynaklarının çeşitlenmesi ve bunlar gibi çeşitli faaliyetler sayesinde İran dışında “İranlılardan” ya da “İran kültüründen” kopmayan bir hayat yaşamaktadırlar.³⁷ Söz konusu durum sonucunda; Toronto, Sidney, Amsterdam, Ankara ve daha birçok önemli şehri kapsayan diaspora haritası oluşmaktadır. İran diasporasının dünya genelindeki durumunu anlamak adına çalışmanın sonunda bulunan ekteki grafiğe bakmakta fayda bulunmaktadır.

İran'daki kadınların hak talebi; mesleği, unvanı ya da yaşam standardına göre değişmektedir. Örneğin ev kadını olan bir İranlı ile öğrenci olan bir İranlının hak talebi de hakkı talep etme düzeyi ve yolları da birbirinden farklıdır. Neticede kadın haklarıyla ilgili saha çalışması yürüten grupların öğrencilere ulaşması, tipik bir ev kadınına ulaşmasından daha olağandır. Bu sorunsal küreselleşmenin etkisiyle gelişim gösterse de mevcut iletişim ağları henüz istenilen seviyede değildir.³⁸

Yukarıda belirtilen meselenin ev sahibi -diasporanın yaşadığı- ülkede de benzer şekilde işlediği görülmektedir. Bu kapsamda toplumdaki izole olarak yaşayan ev kadınları, öğrenciler veya aktivist kesimler gibi güçlü ağlar kuramamaktadır.³⁹

36 Arezeou Zalipour, “The Veil and Veiled Identities in Iranian Diasporic Writings”, *IPDR*, 5, 2011, s. 412.

37 Judith Albrecht, “How to be an Iranian Woman in the 21st Century?”, Resa Mohabbat-Kar, der., *Female Identities in the Diaspora*, Berlin 2015, s. 48.

38 Leila Ahmed, *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*, Yale University Press, New Haven 1992, s. 37.

39 Ahmed, *a.g.e.*, s. 43.

Ev sahibi ÷lkede “aktivist” olarak faaliyet gösteren İranlı kadınların kendi ÷lkelerinde de bu işi yaptıkları gör÷lmektedir. Bunun sebebi İran’da kadın hakları savunuculuğunun köklerinin çok eski tarihlere dayanmasıdır. Bu derin yapı, kültür halini alarak diasporada da etkin bir biçimde varlığını sürdürmüştür. İran’daki kadın aktivist hareketlerin bu denli gelişiminin negatif nedeniyse ÷lke yasalarının cinsiyetçi temeller üzerine inşa edilmiş olmasıdır.

İran diasporasının aktivistler üzerinden gelişim göstermesini tetikleyen iki önemli olay gerçekleşmiştir. Bunlar 1999’daki öğrenci protestoları ve 2009 Cumhurbaşkanlığı Seçimi sonrası gerçekleşen “Yeşil Hareket”tir. Söz konusu olaylarda çoğu İranlı, siyasi suçlamalar yüzünden cezalandırılması nedeniyle yasadışı yollarla anavatanından ayrılmış; bazılarıysa rejimin baskısından kurtulmak için yasal yollarla ÷lkeyi terk etmiştir.

Diaspora kavramını içselleştiren ve İran’ın ÷lke dışındaki muhalif kanadının temsilciliğini yapan İran Ulusal Direniş Konseyi’nin (NCRI) Başkan Meryem Recavi’nin gerek kadın oluşu gerekse de yaptığı faaliyetler bağlamında kadın ve insan hakları savunuculuğu yaptığını iddia etmesi, konu açısından önemli bir detaydır. Recavi, bir nevi Avrupa ve özellikle Balkanlarda İran’dan ayrılan muhalif kesimin komün halde hareket etmesini sağlayan hükümet karşıtı söylemleriyle rejimin baskısından dolayı anavatanından ayrılan kadın ve erkekleri bir araya toplayarak muhalif bir diaspora haritası yaratmaya çalışmaktadır. Bir zamanlar ABD ve AB’nin terör örgütleri listesinde yer alan NCRI, şimdilerde söz konusu devletler tarafından desteklenmektedir.⁴⁰

İranlı kadınların ÷lkelerindeki direnişinin diasporaya açık bir şekilde yansıdığı önemli bir gerçektir. Bu, İslam Devrimi’nin ilk yıllarından itibaren süregelen bir durumdur. ÷lkedeki muhtemel cezalandırmalara karşın “İslami başörtüsünü” takmayı kabul etmeyen kadınlar, önce “Çador” ismi verilen siyah örtülerini çıkarmış; daha sonra da aşamalı olarak hicap yasasını delerek bugün şeri yasalar gereği formalite icabı örttükleri başörtülerini

40 “Maryam Rajavi Meets U.S. President’s Attorney, Rudy Giuliani”, *Maryam Rajavi*, 29 Haziran 2018, <https://www.maryam-rajavi.com/en/item/maryam-rajavi-meets-us-president-attorney-rudy-giuliani-2>, (Erişim Tarihi: 02.07.2018).

çıkartma aşamasına gelmişlerdir. Bu konuyla ilgili en büyük olay, 1993 yılında 113 bin kadının kıyafet kanununa uymama suçu nedeniyle tutuklanması olarak kayıtlara geçmiştir.⁴¹ Nitekim son dönemde de insan hakları savunucuları, kadınlara yönelik ayrımcı yasaların kaldırılması ve kadınların erkeklerle eşit yasal statüye sahip olması için “1 milyon imza” kampanyası adı altında cinsiyet apartheidiyle mücadele örneği göstermektedirler.⁴²

İranlı kadınları ülke içinde ve ülke dışında hükümete karşı mobilize eden en popüler olay ise 2014 yılında ortaya çıkan “My Stealthy Freedom/Gizli Özgürlüğüm” ve “White Wednesday/Beyaz Çarşamba” adlı direniş şekilleridir.

“Beyaz Çarşamba”

White Wednesday (Beyaz Çarşamba) olayı, diasporadaki kadın hakları savunucusu ve gazeteci Masih Alinejad tarafından yürütülen bir kampanyadır. Kampanyadaki temel mantalite İranlı kadınların sosyal medya ve interneti kullanarak ülkedeki yasağı, başörtülerini çıkararak fotoğraflarla eleştirmeleridir.⁴³ Söz konusu kampanyaya gerek yurtdışı gerekse de İran'dan birçok kişi destek vermekte; hatta İranlı olmayan ve ülkedeki hukuk dışı durumlara tepki gösteren birçok yabancı uyruklu aktivist ya da feminist kadın da katılmaktadır.

2017 yılının son günlerinde İran'da başlayan ekonomik temelli protestolara asil damgasını vuran ve kadın direnişinin simgelerinden biri olan isim ise başındaki beyaz başörtüyü çıkararak barış bayrağı olarak sallayan Vida Muvahhid olmuştur.⁴⁴ Beyaz Çarşamba protestolarının Aralık eylemlerinde kendini

41 Farahani, *a.g.m.*, s. 21.

42 Noor, *a.g.m.*, s. 29.

43 “About”, *My Stealthy Freedom*, <http://mystealthyfreedom.net/en/about>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

44 “Iran Urged to Free Woman Who Took Stand Against Compulsory Veiling” *Radio Free Europe Radio Liberty*, <https://www.rferl.org/a/iran-woman-compulsory-veiling-protest-amnesty/28997687.html>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018); “اعتراض زنان تهرانی به حجاب اجباری به سبک” (Itiraze Zenani Tehrani be Hecabe Ecbari Be Sebkh Vida Muvahhede Dohtere Hiyabane Engilab), *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=ovWAlwm8200>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018);

“ضعیت نگران کننده یک معترض زن در بند زنان اوین” (Zayeti Negeran Konendeh Yek Materez Zen Derbende Zenane Evin), *Women NCRI*, <https://bit.ly/2wXdfeq>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

bu denli hissettirmesi birçok şekilde açıklanabilir. Bunların ilki, olayların ekonomik sorunlar öne sürülerek çıkmış olsa da arka plandaki durum ülkedeki insan hakları ihlallerine olan başkaldırıdır. Dolayısıyla İranlıların 1979 yılındaki gibi mobilize olma durumlarını korumaya devam etmeleri, yeni bir devrim için hazırlıklı olduklarını göstermektedir. Bu durumu protestoların herhangi bir lideri olmamasına rağmen; bu denli ses getirmesi en iyi şekilde açıklamaktadır. Netice itibarıyla de birçok gurubu ya da farklı hak arayışlarını kapsayan olaylar, tek bir payda da toplanarak yönetime karşı duran bir görüntü çizmiştir.

Sonuç olarak bu kampanya, diaspora kadınlarının ne kadar aktif çalıştığının ve ülkelerindeki hemcinslerinin yaşadıkları mağduriyetlerin farkında olduklarının güçlü bir göstergesidir. Çünkü diasporadaki İranlı kadınlar, buldukları ülkede anavatanda olandan farklı bir görünüm çizmektedirler. Yaşadıkları ülkeyi “fırsatlar dünyası” olarak görmekte olup bu çerçevede giyim, yeme-içme ve sosyalleşme gibi konularda kendi tabirleriyle özgürleşirler. Ancak İran ve doğu kültürüyle etkileşimini hiçbir zaman kesmeyen ve “yozlaşmadığını” iddia eden bir grup da mevcuttur. Buradan hareketle diaspora kadınları, kendilerini iki kavramla açıklamaktadırlar:⁴⁵ Engeller ve ayrımcılık. Kim D. Butler ise bu iki kavramı kullanarak Diasporadaki İranlı kadınları bulunan ülkedeki “yabancılaşmış” kesim olarak kavramsallaştırmıştır.⁴⁶ Burada ayrımcılık kelimesi doğal olarak olumsuz bir anlamı yansıtmaktadır. Söz konusu kesimin ülkedeki ırkçı hareketlerden fayda sağladığı da bilinmektedir. Yaşanılan toplumu ve cinsiyetleri ayırıştıran hareketler, İranlı kadınları Fars kültürüne ve onu korumaya geri iterek bir arada kalma ve birey olarak ülkede yer edinme çabalarını teşvik eden ortak nüans haline evrilmiştir. Sert kanunlar ve yaptırımlar, hak arayışlarının yerinde saymasına neden olmaktadır.

Anavatanından ayrılmış ve ev sahibi ülkede hayatını idame ettiren İranlı kadınları inceleyen birçok anket çalışmasının

45 Noor, *a.g.m.*, s. 30.

46 Kim D. Butler, “Defining Diaspora, Refining a Discourse”, *Diaspora*, 10(2), USA 2001, s. 191.

sonuçlarına göre, bu kesimin ülkelerine ve diasporaya bakış açıları birbirine çok yakındır.⁴⁷ Nitekim İranlı kadınların şu anda içinde buldukları hayattan daha iyi bir hayatı hayal ettikleri bilinmekte; fakat bu hayatın elde edilmesi için gidilecek yol hakkında net bir fikre sahip olmadıkları görülmektedir. Uzun yıllardır süren hak arayışları beklentiyi karşılayamayan bir görüntü sergilemektedir. Bu konu hakkında çeşitli çalışmalar yapmakta, konuya dair etkin çözümler aramakta ve hatta bulmakta; lakin yaşanan gelişmeler, politik engellere takılmaktadır.

Diasporadaki İranlı kadınların bir diğer ortak noktası ise kendilerini hiçbir zaman İran'dan bağımsız görmemeleridir. Bu durum İran kadınlarının bu kadar bağlı oldukları kültürlerinden ayrılmalarına neden olan nosyonun -rejimle uyusamama- diaspora kimliklerine de şekil vermesine yol açmaktadır.⁴⁸

İran'da yaşanan kültürel yıpranma ve ülkenin sancılı bir şekilde dönüşümü, diasporayı canlı tutmakta; hatta anavatan dışında büyüyen siyasi bir grup halini almasını sağlamaktadır. Burada öne çıkan özellik, diaspora bağlamında faaliyet gösteren İran karşıtı radikal grup olan Halkın Mücahitleri Örgütü (HMÖ) liderinin kadın olmasıdır. Bu bağlamda herhangi bir İranlı kadının anavatanı dışına çıktıktan sonra bazı konularda değişime uğradığı gözlenmektedir. Bu duruma örnek vermek gerekirse, kendi ülkesinde eşitlik ya da kadın hakları savunucusu olmayan bir kadın, başka bir ülkeye gittiğinde kadın haklarını savunan bir bireye dönüşmektedir.⁴⁹

Diasporadaki İranlılarla ilgili yaşanan sıcak bir gelişme ise Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin 2017 yılının Eylül ayında bu konuda yaptığı açıklamalardır. Geçtiğimiz 2018 yılının Mayıs ayında tekrardan seçilen reformist aday Ruhani'nin en önemli seçim vaatlerinden biri de vatandaşlık haklarında yapılacak iyileştirmeler

47 Detaylı bilgi için bakınız: "The Making of the Iranian Refugee: From Revolution to Asylum", *The Kiessling Papers*, Toronto 2015; Bahar Biazar, "Learnining and Activism: Iranian Women in Diaspora", *Department of Adult Education and Counselling Psychology*, Toronto University, Toronto 2009, s. 73-81.

48 Biazar, *a.g.m.*, s. 19.

49 "The Making of the Iranian Refugee", *a.g.e.*, s. 31.

olmuştur. Bu bağlamda Ruhani, yapmış olduğu bir konuşmasında İran diasporasının altını çizmiştir. Ruhani, yurt dışındaki bu kesimin kendi kimlik ve kültürlerini kaybetmemeleri adına akademik ve ekonomik anlamda güçlenmelerinin gerekliliğinden bahsetmiştir. Nitekim, İslam Devrimi sonrasında ülkedeki yaptırım ve katı hukuk kurallarının yurt dışında yaşayan İranlıları da etkilemesi, söz konusu diasporanın kimliğini gizleme ve siyasi suçlu pozisyonuna düşmesine neden olmuştur. Diasporanın bu şekilde dahil olunuğu, Tahran rejimi ve kadınlar arasında var olan uçurumu daha fazla derinleştirmiştir. Bu hatırlatmadan hareketle Ruhani'nin barışçıl propagandasının diaspora nüfusu üzerinde iki muhtemel sonuç doğuracağı öngörülebilir:

- Şah döneminde yurt dışına gitmiş olup İslam Devrimi sonrasında yaşanan olaylara somut olarak şahit olmayan kesim bu durumu olumlu yönde karşılayabilir. Özellikle de ABD'deki diaspora topluluğunun iki ülke arasında yaşanan son krizden dolayı yekpare bir duruş sergileme ihtimali yüksektir. Bu bağlamda akla ilk gelen terim, Fars milliyetçiliğinin diaspora da etkin olarak kullanılması ve bu aktiflikten olumlu sonuç alınması ihtimalidir.
- Bir diğeri ihtimal ise rejimin yönetim şeklini kabul etmeyen meşru ya da meşru olmayan yollarla ülkeden çıkış yapan diaspora topluluğu üyelerinin söz konusu çağrıya olumsuz tepki vermesidir. Anavatanlarına geri dönme hususunda korku yaşayan bu kesim, ülkeyle alakalı herhangi bir bağdan kaçınmaktadır. Dolayısıyla Ruhani'nin bu çağrısının geç kalınmış bir politik adım olarak yorumlanma ihtimali yüksektir.

Sonuç

Kadının siyasal ve sosyal hayattaki yerini anlayabilmek yaşadığı toplumun kültürü, dini ve geleneklerini bilmekle alakalıdır. Burada kadınların sosyal ve siyasal hayattan soyutlanmasına basit bir örnek vermek gerekirse, dünya üzerinde Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınmış 193 ülke vardır. Bu ülkelerin sadece 19 tanesinde kadınlar, devlet lideri olabilme şansını yakalayabilmiştir. Ülkelerin hukuksal normları bağlamında herhangi bir engel olmamasına rağmen; kadının siyasal hayattaki geri plandaki durumu, Ortadoğu ve Ortadoğu özelinde İran'da daha baskın olan bir sorundur.

İranlı kadınların kendi ülkelerindeki durumları gün geçtikçe gelişim göstermekte ve mücadeleci tavırları ciddi boyutlar kazanmaktadır. Hiç şüphesiz ki İranlı kadınlar, entelektüel ve dışa dönük bir kişilik sergilemektedirler. Bu durumla bağlantılı olarak makale çalışması kaleme alınırken yapılan literatür taramasında oldukça dikkat çeken bir konu da mevcuttur. Diasporadaki İranlılar, birçok sebepten dolayı yaptıkları gerek akademik gerekse de edebi çalışmalarda sıklıkla kendi dilleri yerine İngilizceyi kullanmayı tercih etmişlerdir. Bunun sebebi ise yapıtların uluslararası literatüre kazandırılarak tüm dünyada, ülkelerinde yaşanan baskı rejimine karşı farkındalık yaratma fikrini benimsemiş olmalarıdır. Bu bağlamda diaspora da olan bir İranlı kadının küreselleşme ve sosyal medya gibi faktörlerin etkisiyle, ülkesinde başlattığı hak mücadelesini büyütmesi kaçınılmazdır. Burada dikkat edilmesi gereken mesele, ülkelerindeki rejimin katılığı sebebiyle İran'da barınamayıp göç eden kadınların ev sahibi ülkede canlı tutmaya çalıştığı Fars kimliği meselesidir. Bir diğer ifadeyle son çare olarak ayrıldıkları vatanlarına olan bağlılıklarını kaybetmemeleri durumudur. İranlı kadınların kendi ülke diasporası içindeki önemini ortaya koyan kimlik ve devrim kavramlarını şu şekilde açıklamak mümkündür: Halk hareketlerinde "kız kardeş" motifi üzerinden mobilize olmuş kadınlar, rejimin tüm baskı unsurlarını kullanmasına rağmen anavatan dışındaki topluluklarının ülkeyle olan bağını koparmamaya; hatta geliştirmeye devam etmektedirler. Bu düşünce, diaspora kadınlarının uzun vadede daha etkin hale geleceğine ve bu durumdan İran İslam Cumhuriyeti'nin de yarar sağlayabileceğine işaret etmektedir.

KAYNAKÇA

“About”, *My Stealthy Freedom*, <http://mystealthyfreedom.net/en/about>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

“International Student Mobility in Tertiary Education/IRAN”, *UNESCO Institute of Statistics*, <http://uis.unesco.org/indicator/edu-mobility-indic-menf>, (Erişim Tarihi: 21.05.2018).

“Iran Urged to Free Woman Who Took Stand Against Compulsory Veiling”, *Radio Free Europe Radio Liberty*, <https://www.rferl.org/a/iran-woman-compulsory-veiling-protest-amnesty/28997687.html> (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

“Maryam Rajavi Meets U.S. President’s Attorney, Rudy Giuliani”, *Maryam Rajavi*, 29 Haziran 2018, <https://www.maryam-rajavi.com/en/item/maryam-rajavi-meets-us-president-attorney-rudy-giuliani-2>, (Erişim Tarihi: 02.07.2018).

“Over 350,000 Iranians Studying Abroad: Education Minister”, *Payvand*, 17 Temmuz 2017, <http://www.payvand.com/news/14/sep/1002.html>, (Erişim Tarihi: 14.05.2018).

“The Making of the Iranian Refugee: From Revolution to Asylum”, *The Kiessling Papers*, Toronto 2015.

“اعتراض زنان تهرانی به حجاب اجباری به سبک ویدا موحد دختر خیابان انقلاب” (Ītiraze Zenani Tehrani be Hecabe Ecbari Be Sebk Vida Muvahhide Dohtere Hiyabane Engilab), *Youtube*, <https://www.youtube.com/watch?v=ovWAlwm8200>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

“ضیعت نگران کننده یک معترض زن در بند زنان اوین” (Zayeti Negeran Konendeh Yek Materez Zen Derbende Zenane Evin), *Women NCRI*, <https://bit.ly/2wXdfeq>, (Erişim Tarihi: 17.05.2018).

AHMED, Leila, *Women and Gender in Islam: Historical Roots of a Modern Debate*, Yale University Press, New Haven 1992.

ALBRECHT, Judith, “How to be an Iranian Woman in the 21st Century?”, der., Resa Mohabbat-Kar, *Female Identities in the Diaspora*, Berlin 2015, s. 41-56.

BIAZAR, Bahar, "Learning and Activism: Iranian Women in Diaspora", *Department of Adult Education and Counselling Psychology*, Toronto University, Toronto 2009, s. 1-111.

BOGUS, Jessica, "Globalization and Closed Countries: The Iranian Diaspora and the Islamic Republic of Iran", Lund University Faculty of Social Sciences, Lund 2011, (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi).

BUTLER, Kim D., "Defining Diaspora, Refining a Discourse", *Diaspora*, 10(2), USA 2001, s. 181-196.

BUZ, Sema, "Göçte Kadınlar: Feminist Yaklaşım Çerçevesinde Bir Çalışma", *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), Ekim 2007, s. 30-43.

ÇELİK, Kadir Ertaç, "İslam Devrimi Sonrası İran'da Kimlik ve Dış Politika: Konstrüktivist Bir Bakış", *Bölgesel Çalışmalar Dergisi*, 1(1), Yaz 2016, s. 251-274.

EKŞİ, Muharrem, "İran'ın Transnasyonel ve Teopolitik - Şiilik - Temelli Kamu Diplomasisi", *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, 1(2), İran Özel Sayısı, 2017, s. 46-66.

FARAHANI, Fataneh, "Sexing Diaspora: Negotiating Sexuality in Shifting Cultural Landscape", *Tidskrift för Genusvetenskap*, 4, Stockholm 2013, s. 2-19.

GHORASHI, Halleh, *Ways to Survive, Battles to Win: Iranian Women Exiles in The Netherlands and The United States*, Nova Science Publisher, New York 2003.

GHORASHI, Halleh-Kees Boersma, "The 'Iranian Diaspora' and the New Media: From Political Action to Humanitarian Help", *Development and Change*, 40(4), July 2009, s. 667-691.

KOINOVA, Maria, "Autonomy and Positionality in Diaspora Politics", *International Political Sociology*, 1(6), 2012, s. 1-13.

MAHAPATRO, Sandhya R., "Gender and Intra-household Migration Decision in India: An Empirical Analysis", *Review of Social Studies*, 2(2), 2015, s. 1-27.

MCAULIFFE, Cameron, "Unsettling the Iranian Diaspora: Nation, Religion and the Conditions of Exile", der., Heinrich Böll Foundation, *Identity and Exile: The Iranian Diaspora between Solidarity and Diffrence*, 40, Berlin, s. 27-43.

MOHANTY, Chandra Talpade, "'Under Western Eyes' Revisited: Feminist Solidarity Through Anti-capitalist Struggles", *Journal of Women in Culture and Society*, 28(2), 2003, s. 499-535.

MORGENTHAU, Hans J., *Uluslararası Politika*, Cilt: 1, Türkiye Siyasi İlimler Derneği Yayınları, çev., Baskın Oran-Ünsal Oskay, Ankara 1970.

NOOR, Anıla, "Iranian Women in the Diaspora: 'Being Here and Being There'", *International of Institute and Social Studies*, The Hague, The Netherland, December 2014, s. 16-35.

PORTES, Alejandro, "International Migration and National Development", *Sociology of Development*, Summer 2016, s. 73-92.

SARI ERTEM, Helin, "Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: "Kimliğin Güvenliği" ve "Güvenliğin Kimliği"", *Güvenlik Stratejileri*, 8(16), s. 177-237.

TAVAKOLI-TARGHI Mohamed, *Refashioning Iran. Orientalism, Occidentalism and Historiography*, Palgrave, New York 2000.

Türk Dil Kurumu, Türkçe Sözlük, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5af9b20c6591e8.27409296, (Erişim Tarihi: 15.05.2018).

VAGHEFI, Sanam, "Devlet ve Diaspora Çıkmazında Feminizm: Türkiye'deki İranlı Sığınmacı Kadınların Toplumsal Dışlanma ve Gündelik Direniş Deneyimleri", *Ankara Üniversitesi, Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi*, Ankara 2014.

WENDT Alexander, "Ortak Kimlik Oluşumu ve Uluslararası Devlet", çev. Emre Erşen, der., Esra Diri, *Uluslararası İlişkilerde Temel Metinler*, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2013 s. 679-709.

WENDT, Alexander, "Constructing International Politics", der.,

Stephen Chan-Cerwyn Moore, *Theories of International Relations*, 4, Sage Publications, London 2005, s. 201-211.

ZALIPOUR, Arezeou, "The Veil and Veiled Identities in Iranian Diasporic Writings", *IPDR*, 5, Singapur 2011, s. 403-419.

BERUMENDZADE Muhammed Rıza-Rıza Nobaht, "ارزیابی تأثیر کنش های دیاسپوریک یک بر سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران (Erziyab-i Tasir-i Keneshayi Diasporik Yek Ber Hariciyi Cumhuriyi İslami İnan)", *Iranian Political Science Association*, 4(12), 2017, http://ipsajournal.ir/?_action=articleInfo&article=330&vol=61, (Erişim Tarihi: 16.05.2018).

Structured Abstract

The aim of this article is to examine the relationship of Iranian women with the decision-making power; citizens and in the widest sense with the countries where they have emigrated to, the change of identity perceptions in connection with their exodus, and the everyday resistance to social exclusion from the realistic perspective of International Relations. It is substantial to examine the existence of women within the “Iranian/ Persian Diaspora”, which showed a serious surge after the Islamic Revolution of 1979, within the context of internal and external factors. In this context, the political, social and economic conditions of Iranian women before and after the revolution will be taken into consideration and the immigration/escape movement from the country will be interpreted.

Considering the reasons and frequency of migratory movements that existed before 1979, the increase of women within the population who are emigrating in parallel to the change of regime, pressure and legal norms plays a very important role in understanding the domestic politics of the country.

The Iranian women in the diaspora are generally composed of those who are against the regime and mostly ethnically Persian, Lur and Kurdish left-wing groups, who are temporary refugees in many countries due to the religious governance. Cultural, political, economic and gender-based factors, as well as legal restrictions directly affecting everyday life in the states they have emigrated, does not meet the expectations, perceptions of identity and collectivity of these women, who are political asylum seekers. The fact that the members of the diaspora hold a temporary residence coupled absence of work permissions and stripped of the right to choose a city or region to reside, coupled with the problem of lack of language, leads to isolation and social exclusion.

The above-mentioned living conditions and policies applied to asylum seekers reinforce the concept of diaspora and motherland among women. As a result, this community, which has formed a

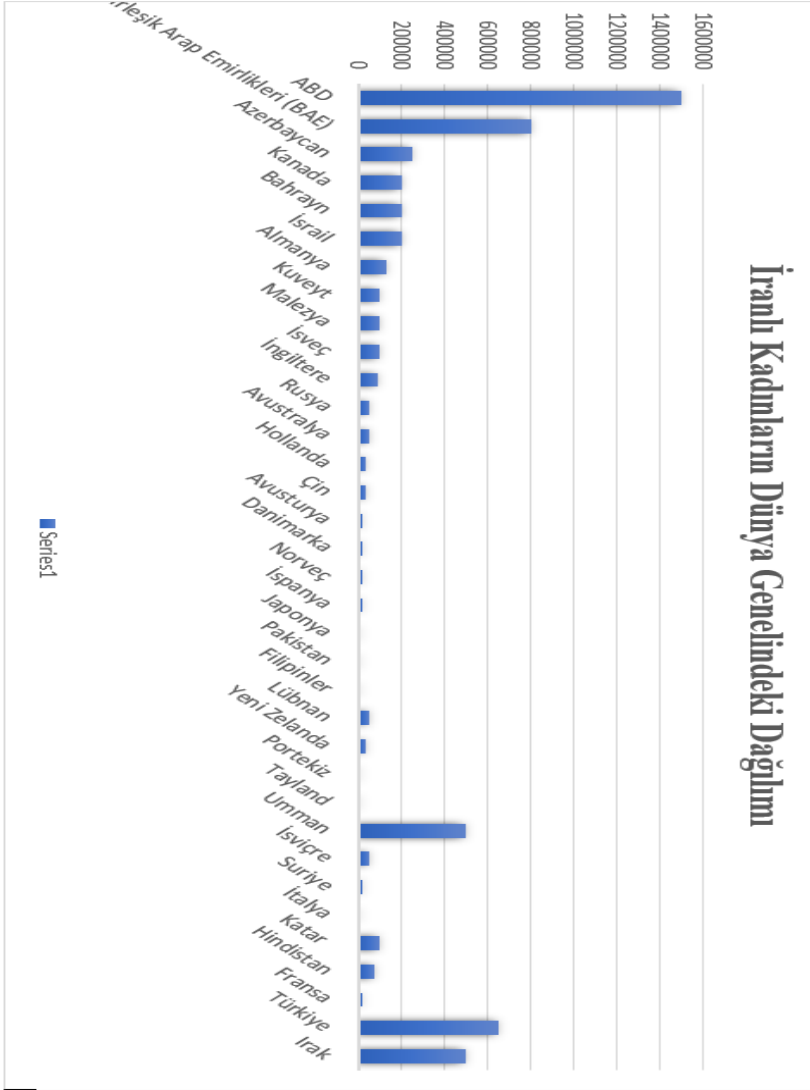
struggle for political or social rights in Iran for many years shaped the intense sense of solidarity. At the same time, the fact that the relations of the Iranian asylum-seeking women with the states they are in are extremely problematic constrains their living space to the narrow frame of the political communities in the Diaspora. Hence creating a world of their own in a new country is accompanied by activities to protect their ethnic/sectarian roots and cultures.

The prominent feature of the Iranian women in the diaspora, regardless of whether they are students or housewives, is that they all have a feature of an activist ideology to fight for their rights. The most widespread problem they face is identity and social conflict. In addition, they tend to differ on the freedom attained by virtue of a separation from their religious or traditional areas, due to their regime's governance. Especially in recent years, with globalisation and social media tools being actively used, Iranian women in foreign countries are focusing on the main problems of their home country such as the; "headscarf law, the right to education and gender inequality". In this framework, the Iranian regime considering the demands has offered some improvements in these fields. The main reason for this step of the government is to somehow calm down the leftist/reformist part of the country. The Iranian women in the Diaspora have become the voice and enlightenment factor of the country's "sisters" who are unable to raise their voices because of the political crimes and the pressure at home.

The Iranian diaspora, according to official figures has a population of more than 7 million and is significant for Iran. It is important to note that the diaspora is mainly populated with enemies or opposers of the regime. In essence, this populous group which opposes the regime beyond Iranian borders is a trump card that can be utilised by regional and global actors against Iran's expansionist foreign policy. On the contrary, Iran in the recent course and mainly during President Hasan Rouhani's term has a tendency to use the diaspora as a political tool in the direction of active and national interests as part of its peaceful domestic and foreign policy orientation. The Diaspora population, which is used in the context of a new soft power tool, based on the concept of

“Persian nationalism”, constitutes a stronger part in Iran’s foreign activities. With this attitude, Tehran intends to remove the criticism in domestic politics by calming down a significant part of the people. Despite all these political circumstances and negative conditions, Iranian women inside and outside the country are displaying intellectual and outward-looking personality. In this context, those who are in the diaspora are educating themselves day by day and acting with the task of struggle that they started in their country. The issue that needs to be considered here is the issue of Persian identity that women try to keep alive in the countries they emigrate to. In other words, as a last resort, they are attempting to retain their commitment to their homeland. As a result, women advocating their rights do not break away from their Persian identity. It is also likely that in the long term they will make this concept more effective and that the Islamic Republic of Iran will also benefit from it.

EK-1: İranlı Kadınların Dünya Genelindeki Dağılımı



Kaynak: Sebnem Köser Akçapar, "Re-Thinking Migrants' Networks and Social Capital: A Case Study of Iranians in Turkey", *International Migrations*, https://www.researchgate.net/publication/229452710_Re-Thinking_Migrants'_Networks_and_Social_Capital_A_Case_Study_of_Iranians_in_Turkey, (Erişim Tarihi: 16.05.2018); "Iran" CIA The World Factbook, <https://www.cia.gov/Library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>, (Erişim Tarihi: 16.05.2018). Not: Tablo yazar tarafından yukarıda verilen kaynaklar ışığında hazırlanmıştır. Dünya üzerindeki diğer ülkelerdeki sayılarla ilgili herhangi bir veri bulunamamış olup diasporadaki İranlı kadınların toplam nüfusunun 6 milyonu aştığı tahmin edilmektedir.

